

УДК 94(477) «1918»

Віталій Скальський*

ПОДІЇ У СИНЯВІ 9 БЕРЕЗНЯ 1918 Р.

Публікуються документи, який містить інформацію про конфлікт на Синявському цукровому заводі 9 березня 1918 р. та загибель там 32 вільних козаків.

Ключові слова: Синява, цукровий завод, вільні козаки, селянський рух, повстання.

У випуску 6 «Проблем вивчення історії Української революції 1917–1921 рр.» було опубліковано статтю «Дворянин, попович та селянський син»¹. У тій статті згадано постать Юрія Дубницького, учня 8 класу Другої київської української гімназії імені Кирило-Мефодіївського товариства. Він, одночасно з колегами по гімназії, розстріляними більшовиками під Крутами, рішенням педагогічної ради від 22 березня 1918 р. був виключений зі списків учнів гімназії². У переліку поряд з його прізвищем стоїть примітка — загинув під Синявою. Виникало питання: що такого сталося під Синявою на початку 1918 р.? Чому там загинув гімназист?

Події у Синяві у березні 1918 р. знайшли певне відображення в історичній літературі. Власне є два відносно цілісні тексти (вірніше, уривки з текстів) стосовно обговорюваної тут події. В «Історії міст і сіл Української РСР» говориться таке: «Під час німецької окупації у березні 1918 року в Синяві почалося збройне повстання, до якого першого ж дня приєдналося близько 10 тис. селян навколишніх сіл. Організаторами його були О. Коваль³ і

* Віталій Скальський — кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту історії України НАН України, skalskyw@ukr.net.

¹ Скальський В. Дворянин, попович та селянський син (штрихи до біографій загиблих під Крутами у січні 1918 року) // Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років. — К.: Інститут історії України НАН України, 2011. — Вип. 6. — С. 389–408.

² Там само. — С. 400.

³ У лютому 1919 р. мешканець с. Синява Коваль організував напад на заможних мешканців Рокитного та їх пограбування. При цьому було убито трьох євреїв, що дало підстави говорити про єврейський погром. У серпні 1919 р. він же був причетний до вимагання контрибуції з єврейської громади та погрому, унаслідок чого убито 26 євреїв. Див. дет.: Книга погромов. Погромы на Украине, в Белоруссии и европейской части России в период Гражданской войны. 1918–1922 гг.: сборник документов / Отв. ред. Л.Б. Милякова. — М.: РОССПЭН, 2007. — С. 288–289.

Й.Г. Дзюбенко. На допомогу повстанцям прийшов партизанський загін з Таращі, який очолював В.С. Баяс. Повстанці з Синяви вирушили на Рокитне, але за допомогою німецьких броньовиків і артилерії Центральна рада розгромила повстання»⁴. Історико-краєзнавчі нариси «Міста і села України. Київщина» містять таку інформацію: «Після звістки про перемогу Жовтневої революції І.Д. Павліченко організував у селі виступи робітників і селян на її підтримку. У роки громадянської війни на цукровому заводі хазяйнували довірені люди Браницького — К. Кохановський та Р. Клецький — представники Центральної Ради та кайзерівської Німеччини. Проти них і виступили синявці під керівництвом О. Ковалю та І. Дзюбенка. У збройному повстанні взяли участь жителі Синяви та навколишніх сіл. У селі діяв комітет бідняків, до якого увійшли Володимир Малик, Макар Наконечний, Сергій Дерій та моряк-балтієць Григорій Бондаренко. У 1918 р. створено сільревком. Його головою був Я.С. Супрун, секретарем — Я.Т. Верескун⁵, членом комітету — Ю.Г. Заїка»⁶. Решта згадок мають швидше випадковий та спорадичний характер, хоча доволі активно використовуються як ілюстрації до «всенародної боротьби проти австро-німецьких окупантів», «боротьби за встановлення радянської влади» тощо.

Обидві згадані цитати просякнуті марксистською методологією. Події висвітлюються як пробільшовицьке повстання робітників цукрового заводу та сільських бідняків проти «окупантів» (тобто німецької армії) та Української Центральної Ради. При цьому явно прослідковується, що симпатії авторів на боці «повстанців».

У 1970-х рр. учні Синявської школи з ініціативи учителя Олександра Васильовича Павленка зібрили свідчення мешканців села про перебіг подій в 1918 р., адже на часі була 65-та річниця, безпосередні свідки невмолимо покидали цей світ. Результатом цієї роботи стало відкриття пам'ятника на честь п'ятьох робітників, страчених «німецько-кайзерівськими окупантами», а О.В. Павленко був нагороджений Орденом Дружби народів. На даний час зібрані свідчення є недоступними. Обеліск зберігся донині.

Радянська історіографія надавала гіпертрофованого значення подіям під Синявою у березні 1918 р., вважає їх яскравим проявом класової боротьби та свого часу використовувала у своїй меморіальній політиці. Це цілком вписується у концепцію «Великої жовтневої соціалістичної революції на Україні». Вади такого підходу очевидні, навіть якщо не зважати на фактичну відмову сучасної історіографії від згаданої концепції.

Достеменно не відомо, чи йдеться про одну й ту ж особу, однак видається цілком ймовірним, що організатор повстання проти нової адміністрації на Синявському цукровому заводі (а швидше звичайного пограбування майна та продукції) невдовзі вдається до нових проявів «громадської активності» — пограбувань заможних та погрому євреїв.

⁴ Історія міст і сіл Української РСР. Київська область / Ф.М. Рудич (голова ред. колегії) та ін. — К.: Гол. ред. УРЕ, 1971. — С. 562–563.

⁵ Верескун Яків Тодосійович — учитель місцевої школи.

⁶ Міста і села України. Київщина: історико-краєзнавчі нариси. — Київ: Український видавничий консорціум, 2011. — Т. 2. — С. 226.

З точки зору історії повсякдення, мікроісторії чи націєцентричної концепції історії України ситуація навколо Синявського цукрового заводу навесні 1918 р. наразі не стала предметом досліджень, попри свій значний евристичний потенціал.

2011 р. частина публікованого документу практично дослівно була процитована у статті О. Михайлюка «Селянське повстанство і соціальний «бандитизм»⁷. Однак відсутність належної критики та коментарів призвело до того, що спростоване радянське «повстання робітників та селян-бідняків проти окупаційного німецького режиму та буржуазно-націоналістичної Центральної ради» перетворилося на вияв «селянського повстанського руху та соціального бандитизму в Україні» (модної, привабливої і поки-що нерозкритикованої парадигми).

З усіх загиблих 9 березня 1918 р. у Синяві вільних козаків встановлено життєпис лише одного — Юрія Дубницького. У літературі це ім'я пов'язують із боєм під Крутами 29 січня 1918 р., де Ю. Дубницький начебто брав участь, або навіть загинув.

Біографія Ю. Дубницького встановлена С. Білоконем⁸. Як видно із неї Ю. Дубницький народився 30 січня 1901 р. у м. Кролевець⁹ Кролевецького повіту Чернігівської губернії у родині спадкового дворянина. Навчався у Шостій київській гімназії. У 1917 р. його батько — Степан Мартинович — призначений Кролевецьким повітовим комісаром. У вересні 1917 р. перевівся до 8 класу Другої київської української гімназії імені Кирило-Мефодіївського товариства.

Публіковані документи дають можливість встановити обставини смерті Юрія. На початку 1918 р. він записався до куреня Вільного козацтва, у складі якого відряджений до Синяви. Там він загинув у сутичці із місцевими селянами, що грабували цукровий завод.

Певний дисонанс у таку версію загибелі Ю. Дубницького вносить документ № 2. Це стаття з тієї ж газети «Нова рада», але опублікована через місяць після першої — 12 квітня. У ній стверджується, що «по цей день від нього [Ю. Дубницького — В.С.] або про нього не одержано жадної звістки». Хоча така звістка була опублікована ще 13 березня. До того ж директор Другої київської української гімназії імені Кирило-Мефодіївського товариства І.М. Стешенко, якому газета просить надати «якісь відомости» про Ю. Дубницького, не міг не знати про рішення педради того ж навчального закладу, яким він керує. Нагадаємо, 22 березня 1918 р. педрада Другої київської української гімназії імені Кирило-Мефодіївського товариства виключила Ю. Дубницького з числа учнів у зв'язку з його загибеллю. Пояснення цьому може бути таким: замітка про розшук Ю. Дубницького була подана до редакції відразу після подій у

⁷ Михайлюк О.В. Селянське повстанство і «соціальний бандитизм» (1917 — початок 1920-х рр.) // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки. — К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. — Вип. 44 (№ 2). — С. 89–101.

⁸ Білокін С. Крутяни // Крути. Січень 1918 року. Документи, матеріали, дослідження, кіносценарій / Упор.: Я. Гаврилюк. — К.: ВЦ «Просвіта», 2008. — С. 721.

⁹ Нині — м. Кролевець Кролевецького району Сумської області.

Синяві, скажімо у 10-х числах березня. Але, з якихось причин її публікація затрималася аж до квітня, коли доля Ю. Дубницького уже була відома.

ПУБЛІКАЦІЯ ДОКУМЕНТІВ

№ 1

«Соціалізація на землі»

До нашої редакції¹⁰ надійшла така сумна звістка. 9-го березня (н. ст.) в с. Синява¹¹ на Київщині¹² місцеві селяни увійшли в контакт з 2-ма сусідніми селами й надумали грабувати місцеву цукроварню. Було їх коло 1500 чоловік, між ними баби та діти. Дізнавшись про це, туди було послано отряд Гореміки-Крупчинського¹³, але його розбито цілком, тоді поїхало туди 45 вільних козаків озброєні і з двома кулеметами, але з них всього 12 повернулося додому, решта 32 чоловіки було вбито. Нарешті поїхало туди 200 чоловік німців та й вони нічого не вдіяли. Аж коли туди послали великий отряд з гарматами й коли села почали горіти — вдалося їх вгамувати. Між іншим цікаво зауважити, що селяне були з ніг до голови озброєні, мали кулемети, а баби добивали вилами та брачками¹⁴ поранили вільних козаків.

Вільні козаки прохають нас умістити список убитих під час цієї селянської війни: 1. Поручик Володимир Миколаєв[ич] Сергієв. 2. Підпор[учик] Євген Олекс[ійович] Григор'єв. 3. Козак Юрко Дубницький. 4. Романець. 5. Жеребк[?]. 6. Мороз. 7. Бойко. 8. Білока. 9. Андрій Онищенко. 10. Гоголь. 11. Карціон. 12. Сухорукий. 13. Капраш. 14. Пилипчук. 15. Подтелек [?]. 16. Бубнов. 17. Петро Лозовенко. 18. Борис Лосицький. 19. Сирота. 20. Петро Петров. 21. Поляниченко. 22. Доляницький. 23. Коваль. 24. Ткаченко. 25. Матвій Чуб. 26. Степан Мельник. 27. Кироленко. 28. Карпій. 29. Олиниченко. 30. Япук [?].

¹⁰ Тобто, до редакції газети «Нова рада».

¹¹ Синява — нині село Рокитнянського району Київської області, 1918 р. входила до складу Васильківського повіту Київської губернії.

¹² Мається на увазі Київська губернія.

¹³ Ймовірно йдеться про Васильківський кіш Вільного козацтва, який на початку лютого 1918 р. організував секретар Українського генерального військового комітету, член Української Центральної Ради Іван Гореміка-Крупчинський. До революційних подій 1917 р. І. Гореміка-Крупчинський був військовим чиновником. На Першому всеукраїнському військовому з'їзді у травні 1917 р. його обрано до складу Українського генерального військового комітету, де виконував обов'язки секретаря. Також був членом Української Центральної Ради. Влітку 1917 р. звинувачений прокурором Київського військово-окружного суду С.О. Батогом у роботі на таємну поліцію до революції. На початку весни 1918 р. першим увійшов у звільнений від більшовиків Київ та обіймав посаду тимчасового коменданта міста. За Директорії виконував обов'язки Таращанського повітового комісара. У 1920-х рр. проживав у Володимирі-Волинському, де створив Приватне бюро написання скарг і заяв, видавав газету «Досвітня зоря» та очолював Партію українського народного єднання.

¹⁴ Брачки — різновид сільськогосподарського знаряддя праці.

31. Євдокимов. 32. Безбородок. Вільні козаки ласкаво прохають всі газети цей список передрукувати.

Нова рада. — 1918. — 13 березня.

№ 2

Юра Дубницький

В дні большевицького повстання в м. Синяву був командирований з частиною вільних козаків учень 8-го класу II-ї київської української гімназії Юра Дубницький. З того часу і по цей день від нього або про нього не одержано жадної звістки.

Тому пильно прохають усіх громадян, котрі мають про нього якісь відомости, прислати їх по адресі: Вел. Підвальна¹⁵ 36/16 Баталіну¹⁶ або на адресу директора II-ої української гімназії.

Нова рада. — 1918. — 12 квітня.

СОБЫТИЯ В СИНЯВЕ 9 МАРТА 1918 г.

Скальський Виталий (кандидат исторических наук, научный сотрудник
Института истории Украины НАН Украины)

Публикуются документы с информацией о конфликте на Синявском сахарном заводе 9 марта 1918 г. и гибели там 32 вольных козаков.

Ключевые слова: *Синява, сахарный завод, вольные козаки, крестьянское движение, восстание.*

SYNIAVA EVENTS 9 MARCH 1918

Skalsky Vitaliy (Candidate of Historical Sciences, Institute of history of Ukraine,
National Academy of Sciences of Ukraine)

Published document containing information about conflict in the Syniava sugar factory, 9 March 1918 and murder 32 Free Cossacks.

Keywords: *Syniava, sugar factory, Free Cossacks, peasant movement, revolt.*

¹⁵ Нині — вул. Ярославів Вал.

¹⁶ Особа не встановлена. Серед однокласників Ю. Дубницького у Другій київській українській гімназії імені Кирило-Мефодівського товариства значився Михайло Баталін.